

MAKTAB O'QUVCHILARI O'RTASIDA JINOYATCHILIK VA HUQUQBUZARLIKNING OLDINI OLISH: PSIXOLOGIK YONDASHUV VA SAMARALI CHORALAR

Muallif: Xoliyorov O'tkir Ibrohimovich

Surxondaryo viloyati Muzrabot tumani

11-umumiy o'rta ta'lim maktabi psixologi

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada voyaga yetmaganlar o'rtasida huquqbuzarlik va jinoyatchilik kelib chiqishining ijtimoiy-psixologik omillari, o'smirlik davridagi inqirozlar va ularning xulq-atvoriga ta'siri tahlil qilingan. Muzrabot tumani 11-maktab misolida "og'ir" tarbiyalanuvchi o'quvchilar bilan ishlash tizimi, ularning bo'sh vaqtini mazmunli tashkil etish va huquqiy savodxonligini oshirish bo'yicha amalga oshirilayotgan profilaktik tadbirlar bayon etilgan.

Kalit so'zlar: huquqbuzarlik, profilaktika, o'smirlik davri, deviyat xulq-atvor, ijtimoiy adaptatsiya, maktab psixologi, profilaktika inspektori, mahalla.

I. KIRISH

Bugungi shiddat bilan rivojlanayotgan globallashuv davrida yoshlar tarbiyasi, ularning ma'naviy olami va huquqiy madaniyatini shakllantirish davlat siyosatining eng muhim yo'nalishlaridan biriga aylandi. O'zbekiston Respublikasining "Huquqbuzarliklar profilaktikasi to'g'risida"gi Qonuni bu boradagi ishlarning huquqiy poydevori bo'lib xizmat qilmoqda.

Maktab - o'quvchining shaxs sifatida shakllanadigan asosiy maskanidir. Aynan maktab davrida bolalarda huquqiy ong shakllanadi yoki turli salbiy ta'sirlar natijasida huquqbuzarlikka moyillik paydo bo'ladi. Surxondaryo viloyati Muzrabot tumani 11-umumiy o'rta ta'lim maktabi jamoasi uchun o'quvchilar o'rtasida jinoyatchilikning oldini olish shunchaki vazifa emas, balki har bir pedagog va psixologning vijdoniy burchidir. Maqolada jinoyatchilikning oldini olishda jazo choralardan ko'ra, psixologik profilaktika va "tushuntirish" ishlarining samaradorligi haqida so'z yuritiladi.

II. O'QUVCHILAR O'RTASIDA JINOYATCHILIK KELIB CHIQUISHINING PSIXOLOGIK OMILLARI

Nima uchun o'quvchi jinoyat ko'chasiga kirib qoladi? Psixologik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, voyaga yetmaganlar o'rtasidagi huquqbuzarliklarning asosiy qismi o'smirlik (12-16 yosh) davriga to'g'ri keladi. Bu davrda:

1. **Emotsional beqarorlik:** O'smirlarda hissiyotlar ustunlik qiladi, ular o'z harakatlarining oqibatini to'liq anglamasdan tavakkal qilishga moyil bo'ladilar.

2. **O‘zini ko‘rsatishga urinish:** Tengdoshlari o‘rtasida "obro‘" orttirish yoki "kuchli" ko‘rinish istagi salbiy xatti-harakatlarga sabab bo‘lishi mumkin.

3. **Oilaviy muhit:** Oila a‘zolari o‘rtasidagi nizolar, ota-ona e‘tiborining yetishmasligi yoki ota-onaning haddan tashqari qattiqqo‘lligi bolani "ko‘cha"dan tasalli izlashga majbur qiladi.

4. **Internet va ijtimoiy tarmoqlar ta’siri:** Nazoratsiz qolgan gadjetlar orqali yoshlar ongiga zo‘ravonlik va yot g‘oyalarning singib kirishi.

III. MUZRABOT TUMANI 11-MAKTABDAGI PROFILAKTIK TIZIM (AMALIY TAHLIL)

Muzrabot tumani 11-maktabida jinoyatchilik va huquqbuzarlikning oldini olish bo‘yicha "Maktab-mahalla-oila" hamkorligi doirasida bir qator amaliy ishlar yo‘lga qo‘yilgan:

3.1. **"Xavf guruhi"ga mansub o‘quvchilar bilan individual ishlash.** Maktab psixologi sifatida men doimiy ravishda "qizil ro‘yxat"dagi (tarbiyasi og‘ir, dars qoldiradigan yoki oilasida muammosi bor) o‘quvchilar bilan yakkama-yakka suhbatlar o‘tkazaman. Ularning qiziqishlari aniqlanib, maktabdagi fan va sport to‘garaklariga jalb etiladi.

3.2. **"Tig‘" va "Davomat" tadbirlari.** Maktab ma‘muriyati va profilaktika inspektori bilan hamkorlikda muntazam ravishda o‘quvchilarning yonida taqiqlangan buyumlar (pichoq, kastet, elektron sigaret) bor-yo‘qligini tekshirish bo‘yicha "Tig‘" tadbirlari o‘tkaziladi. Shuningdek, darsga kelmagan o‘quvchining yashash xonadoniga borib, sababi o‘rganiladi.

3.3. **Huquqiy savodxonlik soatlari.** O‘quvchilarga jinoyat kodeksi va ma‘muriy javobgarlik haqida tushunchalar beriladi. Ko‘pincha yoshlar "shunchaki hazillashdim" yoki "bu jinoyat ekanligini bilmabman" degan bahonalar bilan xato qiladilar. Shuning uchun "Qonunni bilmaslik javobgarlikdan ozod etmaydi" tamoyilini ularning ongiga singdirish muhim.

IV. PSIXOLOGIK TRENINGLARNING AHAMIYATI

Jinoyatchilikning oldini olishda quruq nasihat emas, balki interaktiv usullar ko‘proq samara beradi. Bizning maktabda quyidagi mavzularda treninglar o‘tkaziladi:

* **"Nizoning tinch yo‘li":** O‘quvchilarga janjallarni mushtlashuvsiz, muloqot orqali hal qilish o‘rgatiladi.

* **"Mening maqsadim va kelajagim":** Bu trening o‘quvchilarni hayotda maqsad qo‘yishga va unga erishish uchun harakat qilishga undaydi. Maqsadi bor bola jinoyatga qo‘l urmaydi.

* **"Kiber-madaniyat":** Internetdagi firibgarliklar va zararli guruhlar tuzog‘iga tushib qolmaslik bo‘yicha psixologik maslahatlar.

V. OILA VA JAMOATCHILIK BILAN HAMKORLIK

Jinoyatchilikni maktabning o'zi yakka holda yengishi qiyin. Muzrabot tumani 11-maktabi joylashgan mahalladagi faollar va ota-onalar bilan "Oila - muqaddas maskan" mavzusida yig'ilishlar o'tkaziladi. Ayniqsa, migrant (ota-onasi chet elda bo'lgan) o'quvchilarning vasiylari bilan alohida ish olib boriladi. Ularning o'qishdan bo'sh vaqtini qanday o'tkazayotganligi "Mahalla yettiligi" bilan hamkorlikda nazorat qilinadi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, voyaga yetmaganlar o'rtasida jinoyatchilik va huquqbuzarliklarning oldini olish - bu kompleks yondashuvni talab qiladigan jarayondir. Xoliyorov O'tkir Ibrohimovich sifatida shuni ta'kidlaymanki, har bir huquqbuzar o'quvchi zamirida qandaydir ruhiy og'riq yoki e'tibor yetishmasligi yotadi.

Biz, maktab psixologlari va pedagoglari, bolaning xatosini jazolashdan ko'ra, u xato qilishidan oldin unga yordam qo'lini cho'zishimiz, uning qalbini tinglashimiz kerak. "Mehr — jinoyatga qarshi eng kuchli quroldir". Agar maktabda barqaror psixologik muhit yaratilsa, o'quvchi o'zini jamoaning muhim a'zosi deb bilsa, u hech qachon qing'ir yo'lga kirmaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasining "Huquqbuzarliklar profilaktikasi to'g'risida"gi Qonuni. Toshkent, 2014.
2. Mirziyoyev Sh.M. "Yoshlar ma'naviyatini yuksaltirish va ularning bo'sh vaqtini mazmunli tashkil etish bo'yicha 5 ta muhim tashabbus".
3. Umarov B.M. "Voyaga yetmaganlar jinoyatchiligi psixologiyasi". Toshkent, 2008.
4. Raxmonova G.S. "O'smirlar xulq-atvoridagi og'ishlar va ularning korreksiyasi". Metodik qo'llanma, 2019.
5. Safarova R.G'. "Maktabda tarbiyaviy ishlar metodikasi". Toshkent, 2020.